

MOLLA NURULLAH-I GODİŞKÎ'NİN HAYATI VE ÖRNEK ŞİİRLERİ

Ömer YILDIZ

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
oyildiz123_321@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0005-6827>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 12/09/2022, **Accepted / Kabul Tarihi:** 19/09/2022
<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1173974>

Bu Makale, "Seyda Nurullah Godişkî'nin Hayatı ve İlmi Yönü" (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015) isimli Yüksek Lisans Seminer Ödevinden iktibas edilmiş ve tekrar düzenlenerek hazırlanmıştır.

MOLLA NURULLAH-I GODIŐKİ'NİN HAYATI VE ÖRNEK ŞİİRLERİ

ÖZ

Toplumların ayakta kalması, ilerlemesi inanç ve ilim ile mümkündür. İlimin dayanağı da şüphesiz alimlerdir. Yaşadıkları toplumları güzelleştiren, yücelten ulema adına yapılabilecek en güzel ve anlamlı faaliyet onların mümtaz hayatlarını, karakterlerini ve kıymetli eserlerini yeni nesillere aktarmaktır. Bu çalışmamızda son dönemin çok yönlü medrese âlimi ve aynı zamanda büyük bir şair olan Molla Nurullah Godişki'nin hayatı, edebî yönü ve örnek Şiirleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Godişki'nin ilim talipleri için yazmış olduğu Arapça didaktik Şiiri dikkat çekmektedir. Kısaca, öğrencilerin eğitim hayatlarında öncelikle neler okumaları gerektiğini, hocaları ve arkadaşlarıyla nasıl ilişkiler içinde olmalarını, dini kurallara bağlı kalmalarını, gerekli ölçüde hat ilmini öğrenmelerini, eğitim ve terbiye ile ilgili önemli hususları içeren Őiirinden aktardığımız bir bölüm, Godişki'nin Arap diline olan hakimiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle incelenen bu kasidenin klasik Arap Şiiri formunda olduğu, Arapça dil inceliklerine, sözcük seçimine ve gramer kurallarına dikkat edilerek telif edildiği görölmektedir. Godişki Arapça ve Kürtçe olmak üzere on tane eser kaleme almıştır. Bu eserlerde kısmen Farsça ve Türkçeyi de kullandığı görölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Molla Nurullah, Godişki, Medrese, Şiir, Divan.

MOLLA NURULLAH GODISKI'S LIFE AND SAMPLE POEMS

ABSTRACT

The sustainability and progression of societies is possible with faith and science. The hinge of knowledge is undoubtedly scholars. The most beautiful and meaningful activity that can be done on behalf of the ulama who beautifies and glorifies the societies they live in is to transfer their distinguished lives, characters and valuable works to new generations. In this study, the life, literary aspect and exemplary poems of Molla Nurullah Godişki, a versatile madrasa scholar and a great poet of the last period, are discussed. In this context, the Arabic didactic poem written by Godişki for the students of knowledge draws attention. In short, a section of his poem that we quoted from his poem, which includes what students should read first in their education life, how they should be in contact with their teachers and friends, how they should adhere to religious rules, learn the science of calligraphy to the required extent, and important issues related to education and upbringing, clearly reveals Godişki's dominance of the Arabic language. It is seen that this eulogy, which has been examined in particular, is in the form of classical Arabic poetry and has been compiled by paying attention to the subtleties of Arabic language, word choice and grammatical rules. Godişki wrote ten works in Arabic and Kurdish. In these works, it is seen that he used Persian and Turkish partially.

Keywords: Molla Nurullah, Godiski, Madrasa, Poem, Diwan

GİRİŐ

İslam dünyasında X. yy.'da kurulmuş olan ilk teşkilatlı medreselerden yaklaşık iki asır sonra Bitlis şehrinde Selçuklular tarafından tesis edilmiş olan ve ilk medrese olarak bilinen İhlasiye Medresesi faaliyete başlamıştır.¹ Ve onu takip eden medreselerle beraber Bitlis şehri günümüze kadar bir ilim ve irfan şehri olmayı başarmış ve bu medreselerde birçok din ve devlet adamı çıkmıştır. Bitlis medreselerinin yetiştirmiş olduğu alimlerden biri de Molla Nurullah Godişkî'dir. Molla Nurullah eğitimini Şeyh Alaaddin Efendi'nin Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Oxin (Yukarı Koyunlu) köyünde tesis ettiği medresede tamamlamıştır. Bu medrese halen yoğun bir şekilde hizmet vermektedir. Kırk yedi yıl boyunca Bitlis ve çevre illerde imam-hatip olarak görev yapan Molla Nurullah görevli olduğu her yerde öğrenci yetiştirmeye gayret etmiştir. Dini ilimlere hakimiyetinden dolayı bölge alimleri muğlak metinlerde kendisine danışır ahali de fetva için sıklıkla Molla Nurullah'a müracaat ederdi. Sağlığı el verdiği sürece ders vermek ve öğrenci yetiştirmekten geri kalamayan Molla Nurullah yoğunluğuna rağmen her biri akademik incelemeye değer on tane kıymetli eser kaleme almıştır. İlmi yönünün yanında hat sanatında da gayretli olan Molla Nurullah tüm eserlerini bizzat kendisi yazmıştır. Ayrıca mezunu olduğu Oxin Medresesi'nde verilen fetvalar ve telif edilen kitapların da kâtipliğini yapmıştır.

Aynı zamanda büyük bir şair olan Molla Nurullah irticalen inşad etmiş olduğu şiirlerden dolayı hakkında "günlük konuşmasını dahi manzum bir şekilde dile getirebilir" denilmiştir. Telif ettiği eserlerden dört tane-sini manzum bir şekilde yazmıştır. Hz. Peygamberin hayatını ve ahlakını konu edinen iki eserinde toplamda on binden fazla beyit bulunmaktadır. Araştırma konusu yaptığımız Divâna Beytân isimli el yazma eserinde 285'ten fazla şiir ve 75'ten fazla rubai ayrıca özlü sözler de bulunmaktadır. Divanında Arapça, Kürtçe, Farsça ve nadir olmakla birlikte Türkçe şiirler bulunmaktadır. Şiirlerinde birçok farklı temayı edebi ve akıcı ifadelerle işlediğini söyleyebiliriz. Yaşadığını dönemin zorluklarına rağmen iki defa hac ziyaretinde bulunan Molla Nurullah'ın Peygamberimiz (s.a.v.) ve Medine-i Munevvere hakkında inşad etmiş olduğu kasideler şöhret bulmuş ve birçok kişi tarafından ezberlenmiştir. Arapça ve Farsça şiirleri incelendiğinde hem şiirlerin anlam açısından özgün olması hem de anlamı ifade etmek için seçilen sözlüklerde zorlama olmamasından dolayı Molla Nurullah'ın bu dillerde de gayet yetkin olduğu söylenebilir. Özellikle çalışmanın sonunda yirmi beş beytinin verdiğimiz Arapça nazmettiği kaside bunu teyit etmektedir. Öğrencilerin eğitim hayatında başarılı olmaları için dikkat etmeleri gereken hususları açıkladığı didaktik tarzda yazdığı bu kaside, dil ve içerik açısından klasik Arap şiiriyle boy ölçüşebilecek düzeydedir.

HAYATI VE İLMİ YÖNÜ

1.HAYATI

1.1. DOĞUMU VE NESEBİ

Molla Nurullah, 1918 yılında Muş'un Korkut ilçesine bağlı Güneyik köyünde dindar ve ilim ehli olan bir ailede dünyaya gözlerini açmıştır.² Babası Molla Ahmed Godişkî, Şeyh Abdulah-î Tap'î' efendiden tarikat hilafeti almış ve Molla Nurullah'ın doğduğu köyde imam olarak hizmet etmiştir. Annesi ise Baykan'ın Ziyaret beldesinden Feqe Receb'in kızı Hürriyet hanımdır. Özellikle Molla Nurullah'ın baba tarafından bilinen tüm ataları ilim ehli olup imam olarak bilinmektedirler. Molla Nurullah'ın bilinen şeceresi şu şekildedir.

1. Molla Ahmet
2. Molla Mustafa
3. Molla Talha
4. Molla Halid
5. Molla Beyazıt

1 Muhammed Kemaloğlu, "XI-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)" Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2/5, (2015), 99.

2 Cihat Bakırhan, *Mele Nurullahê Godişkî'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Tarnskripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil ve Tenkidi*, (Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017), 26.

Molla Ahmet imam olduğu Güneyik köyünde çok erken bir yaşta vefat etmiştir. Ardından henüz yedi aylık olan oğlu Nurullah'ı ve kendisinden birkaç yaş büyük olan ablasını bırakmıştır. O günün şartlarında anesinin evlenmeye mecbur kalmasından dolayı Molla Nurullah amcası Feqe Mustafa'ya emanet edilmiştir.

1.2. EVLİLİĞİ VE ÇOCUKLARI

Molla Nurullah Oxin Medresesi'nde eğitimini tamamlayıp icazet aldıktan sonra Şeyh Alâuddin Efendi tarafından kendi köyü olan Kasımlı köyündeki Kâdirî tarikatına mensubiyetiyle bilinen şeyh Abdürrahim efendinin kızı Fatıma hanımla evlendirilir.³ Molla Nurullah'ın bu evlilikten 9 erkek 2 kız olmak üzere toplam 11 evladı dünyaya gelmiştir.

1.3. KİŞİLİĞİ

Molla Nurullah'ı tanıyan herkes ona rahmet okur ve ondan özlemler bahseder. Çünkü Molla Nurullah bütün yoğunluğuna rağmen toplumla ilişkisini devam ettirmeyi başarmış bir şahsiyeti. Çocuklarla çocuklaşan, gerektiği yerde de muktedir insanlara dahi minnet etmeyen bir yapıya sahipti. Hakikat söz konusu olduğu vakit muhatabının kim olduğunu veya alınıp gücenmesini önemsemezdi. Hayat serüveninden aktaracağımız iki hatırası Molla Nurullah'ın kişiliğini daha net anlamamıza yardımcı olacaktır.

Oğlu molla Sefa babasının sürekli kendisine “Sefa amca” diye hitap ettiği söylemektedir. Bunu garipseyip, insanın oğlu nasıl insanın amcası olabilir diye soranlara Molla Nurullah şöyle cevap vermektedir: “Kişinin babasının akrabası kişinin aynı zamanda amcası sayılır. Sefa benim babamın akrabasıdır. O yüzden ona amca diye hitap ediyorum”.

Çevresi ve ailesi ile böyle içten ve dostane ilişkiler içinde olan Molla Nurullah yeri gelince de hiç kimseden korkmayan inandığı değerler için her şeyi göze alan bir karaktere bürünürdü.

İhtilal döneminde Tatvan'ın Üçyüzevler mahallesinde ikamet eden Molla Nurullah evinin bahçesinde, bütün hayatı boyunca onurla taşıdığı genelde ilim ehlinin giydiği kıyafetleriyle oturmaktadır. Sorgun kışlası tarafından gelen bir askeri araç Molla Nurullah'ı o haliyle görünce durur ve araçtan, bölgede baskıcı ve zalim olarak nam salmış Ali Başçavuş isminde bir asker iner. Bahçede oturan Molla Nurullah'ın yanına kadar gidip başındaki sarığı çıkarmasını ister. Molla Nurullah cevaben: “Ben kamusal bir alanda değil şahsıma ait bir mekandayım. Burada istediğim şekilde giyinme hakkına sahibim” der.

Böyle bir cevap beklemeyen başçavuş ve Molla Nurullah arasında tartışma başlar. Başçavuşun kaba söylemlerine tahammül edemeyen Molla Nurullah:

“Bahçemden defolup git, sarığımla da uğraşma yoksa o sarığı başımdan indirir, senin boynuna dolarım.” diye karşılık verir.

Meslek hayatı boyunca böyle bir çıkışla karşılaşmamış olan Başçavuş, Molla Nurullah'ın heybetinden mi yoksa o anki duygu karışıklığından mı bilinmez oradan çekip gider.

Molla Nurullah'ın bu ve benzeri durumlardaki tutumunu ve mizacını aşağıdaki şiiri kısaca özetlemektedir.

سَرِي تَه كَو ژَگَن ژِي بونا خدا

مَبِيژَه كَو حَيَفَ بَراي دلال

Eğer başını Allah için kesseler, (Başım) yazıktır deme güzel kardeşim.

چه كو هر خدای و خدای و خدا

ژِي بو ته بكار بت نه ملك و نه مال

3 Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşki'nin Çenta Yetîman...*, 26.

*Çünkü sana fayda verecek olan yalnız Allah'tır, Allah'tır, Allah,
ne mülk sana fayda verebilir ne de mal.*

شَفِيلِك رِيَا خُو بِيَالِ خِدا

بِهَيْلِه ژِي وِي هِر دِئِنِي كِمَال

Kendinden Allah'a doğru bir yol bırak, o yolda mükemmellik görürsün.

چِه كُو دِي ژِي دِنِيَا بِچِي رُوژِه كِي

تَمَام بَر فَنَانِه ژِي بَل ذُو الْجَلَال

Çünkü dünyadan bir gün göçeceksin, Allah dışında her şey fena olmaktadır.

دِي هِر دُو دِنَان بَاقِي مِينَتِ أُوِه

وَلِي يِي دِنِي تَف دِچِن بَر زَوَال

İki cihanda da baki kalan odur, onun dışındaki her şey yok olacaktır.

بِيئِرِن كُو نُورِي چِه گُوت و چِه كِر

هَمِي چُون و بُوْرِيْن چُو خَوْنُ و خِيَال

Bakınız "Nuri" ne söyledi ne yaptı, hepsi bir rüya ve hayal misali geçip gitti.

1.4. İMAM-HATİP HİZMETİ

Molla Nurullah'a ilim ehliyeti kazandıran, eğitim hayatı boyunca kol kanat geren, maddi ve manevi desteğiyle evlendiren şeyh Alâuddin, son olarak Molla Nurullah'a hizmet etme aşamasında da rehberlik etmiş ve Molla Nurullah'ı Bitlis'in Yukarı Karaboy köyüne ücreti köylü tarafından ödenmek üzere imam olarak tayin etmiştir. İmamlık hayatına Bitlis'in Yukarı Karaboy köyünde başlayan Molla Nurullah, burada bir yıl kaldıktan sonra Tatvan'ın Yoncabaşı köyüne gider. Burada bir medrese açarak talebe yetiştirmeye başlar ve bu köyde on üç yıl ikamet eder. Daha sonra Sarıkum köyüne yerleşir. Burada da yine talebelerle ilgilenir ve dokuz yıl kaldığı bu köyden de Hanelmalı köyüne gider. Dört yıl da burada kalan Molla Nurullah, bu sefer Ahlat'ın Alakır köyüne yerleşir. Burada iken resmi imam olarak atanır ve ilk resmi görev yeri olan Tatvan'ın Reşadiye nahiyesine taşınır. En son görev yeri olan Bulanık'a bağlı Dokuzpınar köyünde, 47 yıl icra ettiği imam-hatiplik mesleğinden emekli olur. Emekli olduktan sonra Tatvan'a yerleşir ve vefatına kadar orada yaşar.⁴

1.5. VEFATI

Din adına ömrünün her safhasını dolu dolu yaşayan Molla Nurullah son yıllarını ağır hastalıklarla geçirmiştir. Bu durumlarda Molla Nurullah eşine, gelinlerine ve çocuklarına her zamankinden daha müşfik ve daha merhametli davranıyordu. Divanında yazdığı şiirlerine ilave ettiği notlarından da anlaşıldığı üzere hastalıktan kaynaklı sıkıntılarını ev halkına değil de yaratana şiirsel olarak iletliyordu. Oğlunun ifadesi ile "Babam hastalığı döneminde evde bir melek misaliydi. Kimseyi hastalığından dolayı rahatsız etmezdi. Sanki ayrı bir maneviyata bürünürdü."

Evlatlarına dine sınımsız sarılmalarını, riyadan uzak durmalarını, her dem hakkı konuşmalarını tavsiye ederdi. Cahillerle fazla ilişki kurmamalarını, ilim ehli insanlarla dostluk kurmalarını tembih ederdi. Nihayet 1 Nisan 2003 tarihinde 86 yaşındayken kalp yetmezliği teşhisiyle kaldırıldığı Tatvan Devlet Hastanesi'nde Hakkın rahmetine kavuştu. Cenaze namazı büyük bir kalabalığın iştiraki ile Tatvan'da kılındıktan sonra

⁴ Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman...*, 26-27.

kendisine bağrını açan ve ardındaki kalabalığın oluşmasına vesile olan Koyunlu köyüne götürüldü. Vasisi şeyh Alâuddin ve Hocası şeyh Halid'in medfun olduğu "Sulav" adlı kabristana defnedildi.⁵ Vefatından çok kısa bir süre önce yazmış olduğu şiirinde duygularını şu şekilde terennüm etmiştir.

گازی دَکَم دُوسْتِ کَفِنِ

بو چه لی جَمِّ مِنْ نَاجِفِنِ

هَيَّوَاخِ مِرِنِ هَيَّوَاخِ مِرِنِ

بو دَاوِیَا هَلْبَسْتِی مِرِنِ

Eski dostları çağırıyorum!

Neden yanımda toplanmıyorsunuz.

Eyvah ölüm! Eyvah ölüm!

Bu, şiirlerimin sonuncusu oldu.

2.İLMİ YÖNÜ

2.1.EĞİTİMİ

Molla Nurullah'ın eğitimin sürecine başlamadan önce şunu belirtmek gerekir. Molla Nurullah'ın babası Molla Ahmet vefat etmeden evvel bizzat müntesibi olduğu ve bölgede popüler olan Oxin medresesinin müderrisi Şeyh Alâuddin Efendi'yi oğluna vasi tayin etmiştir. Molla Nurullah emanet edildiği amcasının yanında Kur'an-ı Kerim'i okuduktan sonra Muş'un Hasköy ilçesine bağlı Koç köyünde medresesi bulunan ve daha sonra Molla Nurullah'ın talebesi ve mucazi olacak olan Molla Masum'un babası Molla Sıddık efendinin yanında ilk eğitimine başlar. Molla Sıddık'tan Kur'an tecvidi, *Mevlit*, *Nübihar*, *Nehcu'l-Enâm* adlı kitapları okuduktan sonra yaşının da medrese eğitimini kaldıracak aşamaya gelmesiyle birlikte babasının vasiyeti gereği Oxin Medresesine gönderilir.

Hakikaten babasını hükmen de annesini kaybetmiş olan Molla Nurullah'ın hayatında Oxin Medresesi'nin ayrı bir önemi vardır. Bu medrese Molla Nurullah için hem bir eğitim yuvası hem de aile sıcaklığını göreceği bir yerdir. Burada ilmi eğitimine Şeyh Alâuddin efendinin oğlu Şeyh Halid'in yanında devam ettirir. Şeyh Halid'in irşad, ziyaret vb. durumlarda medreseden ayrılması halinde -ki o zamanın şartlarında bazen bu irşad ve ziyaret süreleri gidiş-dönüş iki ay sürebiliyordu- Molla Nurullah, bizzat Şeyh Alâuddin efendiden ders almıştır. Bütün eğitimini Oxin Medresesi'nde Şeyh Halid'in yanında tamamlayarak icazet almıştır.

2.2.İLMİ YÖNÜ

Molla Nurullah bölgede herkesin güvenini kazanmış dini ve dünyevi sorunlarda insanların kendisine başvurduğu bir kişilikti. Bitlis bölgesinde vuku bulan zor fetvalarda imamların ilk müracaat ettiği âlimlerdendi. Kendisiyle hemhal olan imamlar, Molla Nurullah'ı bütün dini ilimlere cami' ve zor ibareleri halletme kuvvesine sahip bir şahsiyet olarak zikrederler. Molla Nurullah'ın Arapçaya hâkimiyeti de ileri düzeyde idi. Bu, Arapça yazmış olduğu kitap ve şiirlerden hemen anlaşılmalıdır. Oxin Medresesi'nde müderris olan Şeyh Sabrullah, Molla Nurullah ile ilgili şu anısını nakletmektedir:

“Ben, Molla Nurullah'ın -kendini ortamlarda ortaya çıkarma gayreti içerisinde olmamasından dolayı- çok âlim olmadığını düşünürdüm. Şeyh Asım'ın yazmış olduğu *Behcetü'l-Kelâm* adlı eserinin kâtipliğini yaptığı ana kadar. Şeyh Asım malumat ve efkârını Kürtçe söylüyordu. Onun kâtipliğini yapan Molla Nurullah ise bu sözleri Arapçaya çevirip Arapça yazıyordu. Molla Nurullah hakkındaki düşüncemin bütünüyle

⁵ Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşki'nin Çenta Yetîman...*, 27.

değişmesinin sebebi ise bazen neredeyse Şeyh Asım'ın cümlesine nokta koyması ile Molla Nurullah'ın kalemini yere bırakmasının aynı ana tevafuk etmesiydi.” Hakikaten ileri düzeyde Arapçaya vakıf olmayan birinin böyle bir icraatta bulunması imkânsızdır. Sadece dinî ilimler ile iştilal etmeyen Molla Nurullah, tarih, coğrafya, matematik vs. ilimlerle de meşgul olmuştur. Bu, onun çok yönlü bir ilmi kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. İslami ilimlerden siyer, fıkıh ve tefsir alanlarında çevresinde aranan ve görüşüne başvurulmuş şahsiyetlerden biri olmuştur.⁶

2.3.ESERLERİ

Molla Nurullah ömrünün son anına kadar ders ve teliften geri kalmamıştır. Vefatının ardından ilim camiasına on tane eser bırakmıştır. Bu eserlerin tümünü Molla Nurullah bizzat el yazısıyla yazmıştır ve hiçbirini basılmamıştır. Molla Nurullah'ın yazmış olduğu eserlerin isimleri ve kısaca muhtevaları şu şekildedir.

A) Te'lif Eserler

- 1- **Dîwâna Beytân:** Kürtçe, Arapça, Farsça ve çok az olmakla birlikte Türkçe olarak yazılan, kaside, gazel ve rubailerden oluşan, Molla Nurullah'ın şiirlerini topladığı divanıdır. 285'ten fazla şiir ve 75'ten fazla rubaiden oluşan divanda ayrıca özlü sözler de bulunmaktadır.
- 2- **el-Hemâil fî's-Şemâil:** 5569 beyitten oluşan ve Hz. Peygamber'in ahlâk ve karakterini konu alan bu manzum eser Kürtçe kaleme alınmıştır.
- 3- **es-Sebâik fî'l-Menâsik:** Kürtçe olan ve nesir olarak kaleme alınan bu eser hac esnasında yapılması gereken ibadetler ile ilgilidir.
- 4- **el Cewâhiru'r-Reşâdiyye fî Siretî'n-Nebewî:** Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hayatını konu alan bu manzûm eser 5204 beyitten oluşan Kürtçe bir eserdir.
- 5- **Çenta Yetîmân:** Akide ve ibadetler üzerine yazılan bu Kürtçe eser de Kürt çocuklarına yazılmıştır. Eser üzerine şairin torunu Cihat Bakırhan tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır.⁷
- 6- **Kufri'l-Kebâir:** Şeyh Fethullahê Verqanîsî'nin “*el-Kufr ve 'l-Kebâir*” adlı eserinin manzum olarak çevrilmiş halidir. Bu eser de Kürtçedir.

B) Şerh Ettiği Eserler

- 1- **Câmîu'l-Me'ânî:** Ehmedê Xanî'nin “*Eqîda İmanê*” adlı eseri üzerine yazılan Arapça şerhtir.
- 2- **Şerha Beyta Dilo:** Feqîyê Teyran'ın “*Dilo Rabe*” adlı şiiri üzerine yazılan Arapça şerhtir.
- 3- **Şerha Mewlûda Kurmâncî:** Melayê Bateyî'nin meşhur Kürtçe “*Mevlid*”i üzerine yazılan Arapça şerhtir.
- 4- **Şerha Tecwîdê:** Şeyh Alâuddîn'in tecvit ilmine dair yazmış olduğu “*Hidâyetu's-Sibyân*” adlı eserin Arapça şerhidir.⁸

2.4.EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Molla Nurullah her şairin hayal ettiği mertebeye daha hayattayken ulaşmıştı. Molla Nurullah'ın yazmış olduğu birçok şiir, özellikle peygamberimiz (s.a.v) ve Medine-i münevvere hakkında yazmış olduğu şiirler insanlar tarafından kabul görmüş ve ezberlenmiştir. Molla Nurullah Arapça, Kürtçe ve Farsça çok az da olsa Türkçe olmak üzere dört dilde şiir yazmıştır. Şiirlerinin tümünü aruz vezni ile yazmıştır. Ayrıca mülemma⁹ tarzda yazdığı birçok beyitleri bulunmaktadır. Örneğin:

6 Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman...*, 29.

7 Cihat Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Tarnskripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil ve Tenkidi*, (Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, , 2017).

8 Abdurrahman Adak, *Helbestvanên Klasik ji Perspektîfa herêmi: Nimuneya herêma Bedlîsê*, The Journal of Mesopotamian Studies (JMS), 1/1 (2016), 38-39.; Bakırhan, *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman...*, 30

9 Mülemma' kelimesi terim olarak özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında Türkçe, Arapça ve Farsça söylenmiş beyit ve mısraların oluşturduğu şiirler hakkında kullanılır. Böyle şiir yazmaya telmî' denilir. Rıza Kurtuluş-İskender Pala “Mülemma” *DİA*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 31/ 537-538,

*Saki meyâ câma zelâl *** Bine bana olsun helal*

(Ey içki dağıtın kişi saydam kadehin içkisini getir bana helal olsun)

Rabe ji pêŝ berfa giran açık bike râh-ı habîb

Yandım ji derdê peykeran yandım garîb yandım garîb

(Kalk, önündeki ağır (çok) karı temizleyip sevgilinin yolunu aç.

Sevgililerin derdinden yandım, yandım garip yandım garip.)¹⁰

Molla Nurullah'ın ŝairliđinin en önemli alamet-i farikası bulunduğu ortama ve duruma göre irticalen şiir yazabilmesidir. Bilindiği üzere şiir yazmak gayet zor ve zahmetli bir uğraŝtır. Şair istediği her an şiir yazabilme gücüne sahip değildir. Klasik ve modern kaynaklarda bunu destekleyen birçok anekdot zikredilmektedir. Örneğin Emevî döneminin en büyük ŝairlerinden biri olan el-Ferezdak¹¹ (ö. 114/732) şiir inŝâd etmenin zorluğuna dair şu itirafta bulunmaktadır: bazen saatler geçtiği halde diŝlerimden birini çekmek bir beyit şiir söylemekten daha hafif kalmaktadır.¹² Oysaki tüm bunların aksine Molla Nurullah'a şiir özelliği, konuşmak gibi dođuŝtan verilmiŝti denirse abartılmıŝ olmaz. Molla Nurullah'ın bu yönünü teyit eden birçok hatırası aktarılmaktadır. Bunlardan biri Molla Nurullah'ın da mücazı olduğu meşhur Oxin Medresesi'nin sorumlusu ve müderrisi şeyh Fethullah Ayte arasında şu şekilde cereyan etmiştir. Oxin medresesinin düzenlemiŝ olduğu bir icazet programına Suriye'nin Hazne ŝeyhleri de davet edilmiş. Onlardan biri medrese talebesinin elinde bulunan Molla Nurullah'a ait divanı eline alır biraz inceler. Kendisine bunun bir Kürt âlim tarafından yazıldığı söylenince inanmaz ve şeyh Fethullah'a dönerek: Gerçekten bunu yazan bir Kürt mü? diye sorar. Şeyh Fethullah: Evet bunu yazan bir kürt ve aynı zamanda bizim medreseden icazet almıştır, der. Tam o esnada Molla Nurullah abdesthaneden abdest almış bir vaziyette çıkagelir. Şeyh Fethullah, Molla Nurullah'ı çağırır:

“Molla Nurullah, Şeyh Efendi bu divanın sana ait olmadığını düşünüyor. Őeyhi, divanın sahibi olduğuna ikna et” der.

Molla Nurullah gömleğinin bir kolunu düzeltmiŝ diğer kolu ise katlı bir halde cebinden çıkardığı bir kâğıda onların o anki durumlarını özetleyen on veya on iki beyitlik bir şiir yazar ve artık ikna olmuŝ olan ŝeyhe verir.

3. Örnek Şiirleri

Molla Nurullah'ın Peygamber efendimiz üzerine yazmış olduğu Kürtçe kasidesinden bir bölüm:

محمد تو كرم كارى شفاعة يا رسول الله

لجم بارى تو نازدارى شفاعة يا رسول الله

Muhammet sen iyilikseversin, şefaata ya Resûlallah.

Kusursuz yaratıcının yanında sen nazlısın, şefaata ya Resûlallah.

خدان شوكة و جاهى رسولان را شهنشاهى

دليل رسم و هم راهى شفاعة يا رسول الله

Heybet ve mevki sahibisin, Peygamberlerin en üstün olanısın.

10 Sedat Kardeş, “Divan Yazma Geleneğinin Son Halkası: Nûri Divanı”, ed. Mehmet Salmazzem, *Tarihî ve Kültürel Dokusuyla Koğak*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 94.

11 Tam adı Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib olan şair Temîm kabilesine mensub aynı zamanda birinci tabaka İslam ŝairlerinden sayılmaktadır. el-Ferazdak asil bir ailede dünyaya gelmiştir. Methiye türü ŝiirlerde asrının tüm ŝairlerinden üstün idi. Şiirleri lügat ve nahiv kitaplarında istihâd için kullanılmaktadır. “Eğer el-Ferazdak'ın şiirleri olmasaydı lügat ilminin üçte biri yok olurdu.” sözüne mazhar olmuştur. el-Ferazdak ve Cerîr b. ‘Atıyye arasında süregelen hiciv atıŝmaları “Nakâiz” fenninin geliŝmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Hayruddin b. Mahmûd ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, (Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 8/9; Ali Şakir Ergin, “Ferezdak” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 12/373-375.

12 Ömer Abdülhâdî ‘Atîk, *İlmu'l-Belâga beyne'l-Asâle ve'l-Mu'âsara*, (Amman: Dâru Usâme li'n-Neşr ve't-Tevzî, 2012), 29.

Doğru yolun kanıtı ve kılavuzusun, şefaata ya Resûlallah.

توی أكرم ژ هر عالم توی فخرای بنی آدم
تو هم ماحیی حزن و غم شفاعة یا رسول الله

Bütün evrenin en cömerdi sensin, Âdemoğlunun iftiharını sensin

Hüzün ve kederi yok eden sensin. Şefaata ya Resûlallah.

خدان بیت و قرآنی رسول جن و إنسانی
لسر شاهان تو سلطانی شفاعة یا رسول الله

Kâbe ve Kur'an'ın sahibi sensin, insan ve cinlerin peygamberi sensin,

Padişahların hükümdarı sensin, şefaata ya Resûlallah.

Ehli Beyt üzerine yazmış olduğu Arapça şiiri:

ألا لن تنالوا العزَّ إلا بحبِّكم
لآل النبي خیر كلِّ البریة

Doğrusu Mahlûkatın en hayırlısı olan Peygamberin, Ehli Beyt'ini sevmedikçe şerefli olamazsınız.

فهیبوا لحبِّ حبِّه وتشمروا
لخدمة أهل البيت النبوة

Peygamberin mahububı olanları sevmeye hazırlanın, nübüvvet Ehli Beyt'inin hizmeti için kollarınız ve paçalarınızı sıvayın.

سمعنا من الجامی الکریم و غیره
بأنه بأیدی الال مفتاح جنة

Alicenap Molla Câmi'den 13 ve başkalarından duyduk ki Cennetin anahtarı Ehli Beyt'in elindedir.

ألا إن خیر المرسلین محمدا
هو الفاتح للكلِّ باب الشفاعة

Kulak verin, muhakkak Peygamberlerin en hayırlısı olan Muhammed (sav)

herkese şefaata kapısını açacaktır.

باله ینجو كلِّ حزب محبِّهم
من النار والعار وباقی الندامة

Peygamberin Ehli Beyt'ini seven grubun her biri ateşten, ayıptan ve sair pişmanlıklardan kurtulur.

فیا ربِّ شفِّعهم لنا ولغيرنا
من المسلمین فی مشاقِّ القيامة

Ya Rab! kıyametin zorluğunda Ehli Beyt'i bize ve diğer Müslümanlara şefaata kı.

فلا تخش نوری من ذنوب عملتها
وإن كثرت مثل رمال البریة

13 Tam İsmi Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî olan müellif daha çok Molla Câmi unvanıyla bilinmektedir. 1414 yılında Horasan'ın Câm şehrinde dünyaya gelmiştir. Daha sonra Herat'a göçmüştür. Tefsir, edebiyat, tasavvuf ve dini ilimlerde birçok eser yazmıştır. Cemâleddin İbnu'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine yazmış olduğu *el-Fevâidu'd-Diyâiyye* adlı şerhi ve Sadî Şirâzî'nin *Gülistân* adlı eserini örnek aldığı *Bahâristân* adlı eseri şöhret bulmuştur. Aynı zamanda Fars şiirinin en büyük temsilcilerinin sonuncusu kabul edilmektedir. ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/296; Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, İstanbul: (Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7/94-99.

Ey Nuri! Çöldeki kumlar kadar çoksa da işlemiş olduğun günahlardan korkma.

Şeyh Alâuddin Efendinin vefatından dolayı yazmış olduğu Farsça Őiirinden bir bölüm:

آن غزالی کی دران باغی دلم کردی چرا
قصد چیمنه‌ای فردوس برین کردو برفت

Gönül bahçemde otlayan o ceylan,

Yüce cennetin çimenlerine niyetlenip gitti.

ماهي بحر دلم صبرم کی می بودی بدو
قصد جوی کوثر خلد برین کردو برفت

Teselli bulduğum gönül deryamın balığı,

Yüce cennetin Kevser ırmağına niyetlenip gitti.

مردم چشمم که از چشمم بدر می نشدی
میل چشم حور جنه کردو از چشمم برفت

Gözümün dışına çıkmayan gözbebeğim

Cennet hurilerinin gözlerine meyledip gitti.

Yine Şeyh Alâuddin Efendinin vefatına dair yazmış olduğu Kürtçe Őiirinden bir bölüm

دلو کانون وکی کانون شراره وی لقبیدا

د پشت ألف و سیصد شیصت نه مامه د حزنیدا

Gönül! Aralık ayı ateş ocağı gibi yüreğimde kıvılcımdır.

Bin üç yüz altmış dokuz tarihinden sonra kederde kaldım.14

ژ هجرا شهلوئندا نازدارا من علاء الدین

م دل دانی د نیفا منقلا نارا فراقی دا

Güzel yüzlü nazenin Alâeddin'in ayrılışından sonra

Ben yüreğimi hicran ateşinin mangalına koydum.

İkinci defa Haremeyn'e ziyarette bulunma isteği oluşunca yazmış olduğu Kürtçe Őiirden bir bölüm:

أم فرار نفس شو من یا رسول الله مدد

تینه درگاه ته مأمن یا رسول الله مدد

Biz uğursuz nefsin firarileriyiz imdat yâ Resûlallah.

Senin emin dergâhına geliyoruz imdat yâ Resûlallah.

أم ذلیلن أم علیلن رورشن هم بی دلیلن

هم گنهکار بی سبیلن یا رسول الله مدد

Bizler aşığılanan, hastalıklı, kara yüzlü ve rehbersizleriz.

Ayrıca günahkâr ve yol bilmeyenleriz imdat yâ Resûlallah.

یا رسول الله مه شاکي نائل عفوا خوداکی

دل برندارن دواکی یا رسول الله مدد

Ey Allah 'ın resulü bizleri sevindir, Allah 'ın affına nail eyle.

Gönüller yaralıdır iyileştir, imdat yâ Resûlallah.

أم لبال ته ميھفانن تو نبی أم بی أمانن
بی کس و تف بی خدانن یا رسول الله مدد

Bizler sana gelen misafirleriz, sensiz biz güvende değiliz.

Kimsesiz ve sahipsiz imdat yâ Resûlallah.

Medine-i Münevvere'ye yaklaŝırken yazmış olduğu Kürtçe Őiirinden bir bölüm:

دل بس که فغانان بثبات بصیر به
تدبیر لته صبره لخواه بان نه هلشینه

Gönül yeter inleme, dirençli ve sabırlı ol.

Sabır tedbirindir; altında bulunduğın tavanı üzerine yıkma.

وک بلبل مستی کو بگل فه تو فیستی
نیزیکه ته غنچه فیه آهان نکشینه

Mest bülbül gibi güle bağımlısın, gülnün gonca açması yakındır; ahlar çekme.

شوفر بخدی کی بلزینه و بیزینه
مه بعرض وصال سعتهک زو بگهینه

Ey şoför, Allah için acele et ve koştur. Bizi vuslat mahalline bir saat erken ulaştır.

Ravza-î Mutahhara (Kabr-î Őerif) için yazdığını Kürtçe Őiirinden bir bölüm:

أي دل بگسر هلده هزار زار و فغانان
پروانه صفة جان بکه قربان چرائ

Ey gönül hasretle, binlerce çığlık yükselt. Pervane15 gibi ruhunu bu fenere kurban et.

راهيله صدا بانگی هیلنه لمکانان
هشيارکه حواس خوه بوی دنگ و ندای

Seda ve çağrılarını tut yükselt bu mekânlarda, bu nida ve seslerle hislerini uyardır.

هر وقت میسر لته نابیه وهه دولة
صد شکرى خداکه وهه نعمة بته دای

Her vakit böyle devlet sana müyesser olmaz, sana bu nimeti verdiği için Allah'a yüzlerce teşekkür et.

Molla Nurullah medresede yetiştirdiği öğrencilere verdiği eğitimin temelini, özellikle edep, tevazu ve takva üzerine inşa etmiştir. Molla Nurullah'ın eğitim metodunu, öğrencileri için yazmış olduğu Arapça didaktik Őiirinden daha iyi anlıyoruz. Kısaca, ilim talep eden öğrencinin öncelikle neler okuması gerektiğini, hocası ve arkadaşlarıyla nasıl ilişkiler içinde olmasını, Őeriatın kurallarına bağlı kalmasını, hat ilmini öğrenmesini, eğitim ve terbiye ile ilgili bazı incelikleri içeren Őiirinden aktaracağımız bir bölüm Molla Nurullah'ın eğitim alanındaki tarzını açıkça ortaya koymaktadır.

ومصلیا علی أشرف خلقك العلی
بإسمك اللهم ربی وبحمدك الجلی

Rabbim olan Allah'ım ismin ve aşikâr övgün ile

Yarattıklarının yücesi ve en şereflişini selamlayarak (başlıyorum)

ربّ وقق ربّ علم ما جهلنا بالهنا
كلّ المنى ربّ یسر لا تعسر سهلن

*Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma, zahmetsiz kıl her dilekleri
Rabbim muvaffak eyle, bize bilmediklerimizi kolaylıkla öğret.*

يا حبيبي جاهدين في العلم والتقوى معا
كن لأفعال الكرام مخزنا أو مجمعا

*Ey dostum! İlmi ve takvayı birlikte çabala
Soyluların fiilleri için bir hazine ve toplanma mekânı ol.*

واطلب العلم من استاد بتقوى قد وُصف
واجتنب عمّن بدهريّ شهرٍ أو قد عُرف

*İlmi, takva ile nitelik kazanmış bir üstattan talep et.
Maddeci olarak bilinen veya meşhur olanlardan uzak dur.*

لا تصاحب من بدّوق وصفاء اشْتَعَل
واتّق من سيّئ الخلق وذى شرّ العمل

*Zevk ve sefa ile meşgul olanlarla arkadaşlık etme,
Ahlaksız ve kötü iş sahibinden sakın.*

أولاً حصّل من الفقه وما قد يلزم
من أمور الدّين مقداراً وما يُلتزم

*Öncelikle fıkhıtan bir miktar, din işlerinde zorunlu olan
Ve zorunlu görülen ilimlerden de bir miktar elde et.*

ثمّ حاول للذّي لا بدّ منه من علوم
يُتحصّل بها باقي الفنون والرّسوم

*Daha sonra kaçınılmaz olan ve kendisi ile sair
İlimlerin elde edildiği ilimle uğraş.*

طالع الدّرس وكرّره وذاكر بالصّحاب
لا تكن كلاً على الأستاذ في فهم الصّواب

Dersini mütalaa ve tekrar et, arkadaşlarıyla müzakerede bulun,

Doğruyu anlamada üstadına yük olma.

واستزد فيضاً من الأستاذ بالخلق الحسن
واطلب الإحسان منه بالدعا والمؤتمن

Güzel ahlak ile üstadından aldığın feyzi ziyadeleştire.

Sadakat ve dua ile üstadından inayet talep et.

بوقار واحتشام في قيام وقعود
لازمّن تعظيمه كلّ هبوط أو صعود

Oturup kalktığında, ağırbaşlı ve mahcup ol.

Üstadının her oturuş ve kalkışında, onu yüceltmeyi gerekli bil.

سيّما أنات درس والمجالس الأخر
بحضور مثل ضيفانه ذاك المعتبر

Özellikle ders saatleri ve diğer ortamlarda,
Örneğin misafirlerinin hazır olması, muteber olan odur.

دَقَّقَنَ فِيمَا تَلَقَّيْتَهُ مِنْ فَنٍ وَمِنْ
فَمِّ الْأَسْتَادِ فَحَسْبِكَ وَلِلتَّدْقِيقِ دِئُنٌ

Okuduğun sanatı ve üstadının ağzından aldıklarını incele, bu sana kâfidir.

Ayrıca (ilim) araştırma ve incelemeyi benimse.

وَمَعَ الْأَصْحَابِ دَاوِمٌ بَوَقَارٍ وَأَدَبٍ
وَبَلَطْفٍ عَامِلُنَ مَعَهُمْ تَنْلُ كُلَّ الْإِرْبِ

Dostlarınla ağırbaşlılık ve edep ile devam et. Nezaket ile onlarla muamele de bulun
(böylece) her arzu ve isteğine kavuşursun.

وَإِخْدَمَنَ مَا يَأْتِي مِنْكَ مَنْ لَدَيْكَ مِنْ رَفِيقٍ
مِنْ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ مِنْ بَغِيضٍ أَوْ شَفِيقٍ

Elinden geldiğince yanında bulunan küçük, büyük, iyi ve kötü arkadaşlarına hizmette bulun.

لَا زِمَ التَّحْصِيلِ لَيْلًا وَنَهَارًا وَاحْفَظْ
مَا قَدَرْتَ مِنْ مَتُونٍ وَاخْتَرِ الْمَتْنَ الْحَسَنَ

Gece-gündüz tahsil et. Takatinin erdiği miktarda metin ezberle ve ezber için güzel metinler seç.

وَتَدَبَّرْ فِي مَعَانِي كُلِّ مَا تَحْفَظُهُ
دَارِيَا غَايَةً مَا تَقْرَأُهُ تَلْفِظُهُ

Okuduğun ve söylediklerinin amacını bilerek ezberlediğin her şeyin manasını tefekkür et.

رَوْضَ الذَّهْنِ عَلَى مَا يَصْعَبُ مِنْ جُمْلَةٍ
تَسْتَفِدُّ مَابَهُ تَنْجُو مِنْ فَتَارِ الْجَهْلَةِ

Zihnini zor cümleler ile eğit, böylelikle seni cehaletin
zayıflığından kurtaracak olan (melekeyi) kazanırsın.

وَامْتَحِنْ ذَهْنَكَ فِيمَا أَلْغَزُوا¹⁶ بِهِ الْمَلَا
وَاجْتَهِدْ فِي فَهْمِ الْأَشْعَارِ وَقَوْلِ الْفُضَّلَا¹⁷

Zihnini, ekâbire sordukları bilmeceleler ile sına.

Şiir ve fazilet sahibi kişilerin sözlerini anlamaya gayret et.

حَصِّلَنَّ مَا تَبْلُغُ بِهِ مَرَامَ الْعَاشِقِينَ
وَاعْلَمَنَّ مَا تَهْتَدِي بِهِ كَلَامَ الْعَارِفِينَ

Aşıkların maksadına ulaşacağın bilgileri elde et.

Ariflerin sözlerine ulaşacağın malumatı da öğren.

جَيِّدَنَّ مَا يَخْرُجُ مِنْ فَيْكِ مِنْ لَفْظِ الْعَرَبِ
كَيْ تَجُودَ الْقُرْآنَ وَتَنَالَ مِنْ إِرْبِ

16 Söзде maksadı gizleyerek yanıltıcı bir ifade kullanmak. Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr el-İfrîkî, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdir b.y.), 5/405.

17 Lügatte ملاً sözcüğü bir topluluğun ileri gelenleri, ekâbir, ahali, halk anlamında gelmektedir. İbn Manzûr, *Lis'anu'l-'Arab*, 1/158. Molla Nurullah burada halk arasında yaygın olarak kullanılan ve imam, hoca, müderris kavramlarına mukabil gelen kullanımı kastetmektedir.

Ağzından çıkan Arapça kelimeleri güzelleştir.

Ta ki Kur 'ân-ı Kerim 'i güzel okuyup arzularına ulaşasın.

بعد أن اتقنت كل ما ذكرنا سابقا
اكتسب مكفوي خط عربي حقا

Bundan evvel zikrettiğimiz her şeyi güzelce öğrendikten sonra,

Muhakkak yeteri kadar Arapça hat becerisi elde et.

حيث قالوا الخط نصف العلم فاهتم به
روض الأيدي والعينين في تربيته

Çünkü "hat ilmin yarısıdır" demişler. Onu önemse,

Ellerini ve gözlerini hat alıştırmada eğit.

جد على الناس بعلم وبوعظ والكرم
لا تكن فظا غليظ القلب من بين الأمم

Cömertlik, öğüt ve ilimle insanlara ihsan eyle!

Halk arasında kaba, katı yürekli olma.

سبل السادات فاسلك تهتدى صوب الطريق
واعملن بالعلم صدقا وهو الهادي الحقيق

Sâdât-ı Kirâm 'ın yolundan git. Doğru yola ulaşırsın.

İlminle doğru bir halde amel et, ilim hakiki mürşittir.

ولك البشرى اذا ما اخترت نصحى بالقبول
وتعودت الكمال وتجنبت الفضول

Lüzumsuz şeylerden uzaklaşıp mükemmelliğe kendini alıştıtırır

ayrıca öğütlerimi de kabul edersen sana müjdeler olsun.

SONUÇ

Son dönem medrese âlimlerinden biri de şüphesiz bu çalışmamızda hayatını ve ilmi yönünü ele aldığımız ve seksen altı yıllık ömrüne Arapça ve Kürtçe olmak üzere on tane kıymetli eser sığdıran Molla Nurullah Özdemir'dir. Daha bebekken babası vefat eden ve annesinin de evlenip onu terk etmesiyle ebeveyn eğitiminden mahrum kalan Molla Nurullah, Medreseden aldığı eğitim sayesinde -özellikle yetiştirdiği talebeler olmak üzere- binlerce insanı eğitmiş ve etkilemiştir. Oxin Medresesinde eğitimini tamamlayıp mezun olduğu andan sağlığının elverdiği zamana kadar ders vermek ve insan yetiştirmekle meşgul olmuştur. Dolayısıyla bu hizmetinin neticesinde yaşadığı bölgede avam ve havas herkesin saygı ve takdirine mazhar olmuştur. Molla, daha çok şiir üzerine yoğunlaşmış ilmi çalışmalarını dahi manzûm bir dille yazmıştır. Örneğin yazmış olduğu *el-Cevâhîru'r-Reşâdiyye* adlı eseri 5204 beyitten oluşmakta ve peygamberimizin hayatını konu edinmektedir. Yine manzûm olarak yazmış olduğu *el-Hemâil fi's-Şemâil* adlı eseri Hz. Peygamberin şemâilini içermekte ve 5569 beyitten oluşmaktadır. Öyle bir şiir kabiliyetine sahip ki hakkında günlük konuşmasını dahi şiirsel bir şekilde ifade edebilir denilmiştir. Peygamberimiz ve Medine-i Münevvere üzerine yazmış olduğu şiirler henüz hayattayken beğenilmiş ve yaşadığı bölgede birçok kişi tarafından ezberlenmiştir. Eserlerinin yayınlanmamış olmasından dolayı hak ettiği şöhrete ulaşmadığını ifade edebiliriz. Ayrıca bu eserlerden özellikle manzum olanların akademik açıdan incelenmeye değer eserler olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Adak, Abdurrahman, *Helbestvanên Klasik ji Perspektîfa herêmi: Nimuneya herêma Bedlîsê*, The Journal of Mesopotamian Studies (JMS), 1/1, (2016), 33-56.
- 'Atîk, Ömer Abdulhâdî, *İlmu'l-Belâga beyne'l-Asâle ve'l-Mu'âsara*, Amman: Dâru Usâme li'n-Neşr ve't-Tevzî, 2012.
- Bakırhan, Cihat, *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Transkripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil ve Tenkidi*, Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, 2017.
- Ergin, Ali Şakir Ergin, "Ferezdak" DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 1995.
- Godîşkî, Molla Nurullah, Divâna Beytân, (el yazma)
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- Kurtuluş, Rıza - İskender Pala "Mülemma" DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.
- Kardaş, Sedat, "Divan Yazma Geleneğinin Son Halkası: Nûrî Divanı", *Tarihî ve Kültürel Dokusuyla Koğak*, (ed.) Mehmet Salmazzem, Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.
- Kemaloğlu, Muhammed, "XI-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)" Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2/5, (2015), 89-106.
- Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- ez-Ziriklî, Hayruddin b. Mahmûd, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.
- Sözlü Kaynaklar**
- Özdemir, Mudrik, (Molla Nurullah'ın Oğlu) Mülakat Tarihi 2015.
- Özdemir, Sefa, (Molla Nurullah'ın oğlu) Mülakat Tarihi 2015.

EXTENDED ABSTRACT

Eastern madrasahs have made great contributions to Islamic society in general and society in particular, with the education they provide and the scholars they have trained. The madrasa education in the Bitlis region started with the Ihlasıye Madrasa, which was built by the Seljuks and is known as the first madrasah. Later, with the madrasahs that followed the Ihlasıye madrasah, the province of Bitlis has managed to become a city of science and wisdom until today. In addition, many religious and statesmen, who enlightened the society they lived in, graduated from these madrasahs. Molla Nurullah Godiski is one of the most important scholars of the last period that the Eastern Madrasahs raised. Molla Nurullah was born in 1918 in Güneyik village of Korkut district of Muş province in a family of religious and scholars. After completing his primary education, he went to the Oxin madrasah, which is famous for its education and training discipline in the Bitlis region, and completed all his education there. After a serious education process, he had a deep knowledge of the sciences taught in the Madrasa tradition. After graduating, Molla Nurullah worked hard to train students until he passed away in 2003. In addition, he was loved and respected by society, as he was closely interested in the problems of the society he lived in, such as fatwa, peace, etc. In his 86-year life, he fit ten works that are more valuable than the others. Molla Nurullah's calligraphy and poetry skills were at a very good level. For this aspect, "he can even express his daily speech in verse." has been called. Thanks to this superior skill, he wrote many of his books in verse, although some of his works are voluminous.

This study aims at Molla Nurullah's life and especially his poetry and literary direction. Information about his life was obtained by personally interviewing his sons Molla Mudrik and Molla Sefa Ozdemir. In this way, it has been tried to focus on the missing points in the previous research about Molla Nurullah. The information about the poems he wrote and the language features he used in his poems was brought together by examining the works of Molla Nurullah in writing. There are six books Molla Nurullah and they are *Divânâ Beytân*, *al-Hevâmîl fi'ŝ-şemâil*, *es-Sebâik fi'l-Menasik*, *al-Cevâhiru'r-Reşâdiyye fi Sîreti'n-Nabavî*, *Çentâ Yefîmân* and *Kufru'l-Kebir*. Some of these works were written in prose and some of them were handled as verse, although they were voluminous. In addition, Molla Nurullah has four annotations in Arabic and Kurdish named *Câmî'u'l-Me'ânî*, *ŝerhâ Beytâ Dilo*, *ŝerhâ Mevludâ Kurmancî* and *ŝerhâ Tajvidî*. Molla Nurullah, who was also interested in the field of calligraphy, was the clerk of these ten works of his own. *Divânâ Beytan*, one of the works in question, which is the subject of this research, consists of Kurdish, Arabic, Persian and, to a lesser extent, Turkish ghazals and rubais. There are also concise words in this *divan*, which consists of more than 285 poems and more than 75 rubaiyat in total. It can be said that this work, which contains eulogies and rubâi in many different themes such as religious, literary, moral, political and social, is one of the most valuable works of Molla Nurullah.

In this study, some remarkable examples of Molla Nurullah's poems in Arabic, Persian and Kurdish have been tried to be presented. For better understanding, Turkish translations of these poems were also made. Some of the eulogies that Molla Nurullah wrote on the Prophet and Ahl al-Bayt in Kurdish were widely accepted in the society and madrasah tradition. So much so that many of these qasidas were memorized while Molla Nurullah was still alive and performed some activities. When these eulogies are examined, Molla Nurullah's dominance over language and poetry draws attention. In addition, the fact that the couplets are fluent, clear and understandable shows that the poet is free from coercion and artificiality and that he has become a part of the nature of the poem. Molla Nurullah, who made an effort to train students as long as his health allowed while writing a work, also expressed his advice on the education method he built on piety and humility in poetry. In this context, the Arabic didactic poem written by Molla Nurullah for his students draws attention. In short, a section of his poem we quoted includes what the student who seeks knowledge should read first, how he should be in contact with his teacher and friends, adhere to the rules of the Shari'ah, learn the science of calligraphy to the required extent, and some subtleties about education and upbringing. As it clearly shows, it also reveals the dominance of Mullah Nurullah over the Arabic language. It is seen that this eulogy, which is especially examined, is in the form of classical Arabic poetry and has been compiled by paying attention to the Arabic language and grammatical rules. In this context, the incident mentioned below, which took place while he was in the Ohin Madrasa where he received his

scientific education, shows how well Molla Nurullah had a command of Arabic. While he was the clerk of the Arabic work called Behcetü'l-Kelâm, which was written by Molla Nurullah Şeyh Asım, Sheikh Asım expressed his knowledge and affliction in Kurdish. Molla Nurullah translated these words into Arabic and wrote them in Arabic. The remarkable point is that Sheikh Asım finished his sentence and Molla Nurullah put his pen down at the same moment. The fact that a poet who has such a command of the Arabic language used the Kurdish language in most of his works shows that he prioritizes the society he lives in and that his poems are taken into account by a larger group.

In this article, the literary personality of Molla Nurullah, who can be considered one of the last representatives of the divan writing tradition, has been tried to be conveyed in the accompaniment of his sample poems. In this way, it is aimed to ensure that a scholar who has produced ten valuable works is recognized in the academic field and that his works are examined in more detail in related fields.